

Ecclesia propositum, quin tamen mysterii naturam perspiciamus. Nam hoc illi temporari reservatur, cum Deum non amplius videbimus *in speculo, in ænigmate; sed facie ad faciem, et sicuti est*¹.

Fidei nostræ evidentiam credibilitatis revera convenire, septem præcipue argumentis solent ostendere Apologistæ: quæ quidem sunt totidem quasi sigilla, ut ait Scaramelli², quibus catholica fides obsignatur. Hæc Gagliuffi paucis exemplo contraxit versibus:

*Credite. Sunt vobis præsto septena sigilla,
Ut sit tuta Fides. Sanctorum Oracula Vatum;
Portenta æterna semper rutilantia luce;
Lex Sancta; immensi famæ laudumque Triumphi;
Firmantes verum devoto sanguine Testes;
Gloria qua mundus late patet incluta; et usque
Firmumque et certum tot post discrimina Regnum.*

1um Est *Prophetiarum*, quæ Religionem nostram respiciunt, adimplementum: quæ nedum a Christianis postmodum confictæ sint, ab adversariis nostris Judæis religiosissime pluribus ante eventum annis asservabantur. At futura contingentia prædicere est solius Dei³.

2um Est numerus prope infinitus *miraculorum*, quæ in Religionis nostræ confirmationem patrata sunt, et quorum præcipuum est ipsa gloriosissima Christi resurrectio. Miracula enim esse nequeunt, nisi a vero Deo, et quidem in testimonium veritatis, ne Deum ipsum testem falsitatis faciamus. Hinc pulchre Richardus a S. Victore: *Domine, si error est quem credimus, a te decepti sumus; iis enim signis doctrina hæc confirmata est, quæ nisi a te fieri non potuerunt*⁴.

5um Est *sanctitas et excellentia doctrinæ* catholicæ Reli-

¹ I Corinth. XIII.

² *Direttorio ascetico*, tract. IV, c. I. — V. Liguori, *A. Verità della fede; 2. Verità della fede fatta evidente per i contrassegni della sua credibilità*. — Frayssinous, *Défense du Christianisme*, lib. I. — Balmès, *Lettre à un sceptique en matière de religion*.

³ V. Puy, *L'incréduité convaincue colle profezie*. — Muzzarelli, *L'Emilio distinguato*, t. I, dial. XIV et XV. — Lacordaire, *Confér.* XLII.

⁴ L. I, *De Trin.*, c. II.

gionis; puritas enim decurrentis aquæ puritatem scaturiginis testatur.

4um Est omnium doctissimorum atque ipsorum adversariorum *testimonium*, qui fidem scrutantes defecerunt in investigationibus suis: at non ipsa defecit fides in sua firmitate. Ex quo illud contigit, ut quos fides habebat adversarios, habeat laudatores¹.

5um Est *Martyrum* constantia et multitudo, qui Religionem catholicam proprio sanguine obsignarunt; neque enim nisi per virtutem divinitus infusam evenire potuit, ut hilariter tot omnium ætatum, sexus et conditionis vitam prodigerent². Ex qua multitudine nedum ipsi exterminarentur, plures efficiebantur christiani; unde Tertullianus dicere non dubitaverit: *Cruciate, torquete, damnate, atterite nos...*; plures *efficimur quoties metimur a vobis; semen est sanguis christianorum*³.

6um Est catholicæ Religionis in orbem universum *propagatio*, quippe quæ facta fuerit summa cum celeritate, maximis obstaculis contra nitentibus, et instrumentis ex se omnino ineptis ad tantum finem obtinendum. Quare nihil humani hic esse potest; adeo ut exclamandum sit cum eodem Tertulliano: *Incredibile? ergo divinum*⁴.

7um Est ipsa antiquitas et nunquam interrupta *perseverantia*, qua catholica Religio tot inter procellas et persecutiones semper invicta conservata est, ut merito possimus exclamare: *Digitus Dei est hic*; ne dum enim submergat, imo *fluminis*

¹ V. Houteville, *La vérité de la religion chrétienne prouvée par les faits*. — Jamin, *Pensieri*, ecc. — Gaume, *Catéchisme de persévérance*, p. III, lec. XX. — *Cattolico*, vol. XXII: Testimonianze de' pagani in favore del Cristianesimo. — Ricordi, *La Religione Cattolica Apostolica dimostrata dalla Rivoluzione del 1789*. Torino. — Lucchesini, *L'incréduité convaincue dagli stessi suoi seguaci*. Lugano.

² V. Muzzarelli, *Il buon uso della logica*, opusc. VIII et XXII. — Ruinart, *Acta SS. Martyrum*, — Liguori, *Vittorie de' martiri*. — Torricelli, *Dissertazioni*, ecc., vol. X.

³ In *Apologet.*

⁴ Ad Marcion. V. Bulet, *L'Établissement du Christianisme*. — Rohrbacher, *Histoire de l'Église*, etc., t. XXIV. — Perrone, *L'Apostolato Cattolico ed il proselitismo protestante*; Genova, 1862.

impetus lætificat civitatem Dei. Sane error non habet, quod sit permanens¹ (E).

249. Sed (dices) si tot argumentis ininitur nostræ fidei credibilitas, non erit virtus divinitus infusa, nec donum Dei supernaturalale. R. Tametsi argumentis a ratione petitis ad catholicam Religionem adducamur; tanta tamen est imbecillitas intellectus humani, ut nemo divina fide credere actu valeat, nisi lumine etiam supernaturali ejus mens illustretur; nam cum credibilitatis motiva extrinseca sint et ab hæreticis impugnata, non penitus tollunt rei credendæ obscuritatem; neque ideo tantam pariunt evidentiam, ut intellectus illico ac necessario rapiatur ad assentiendum. Quare requiritur illustratio intellectus et motio voluntatis, et quidem ex gratiæ auxilio juxta illud quod de Lydiæ conversione legitur: *Dominus aperuit cor* (Lydiæ) *intendere his, quæ dicebantur a Paulo*².

Hæc nempe divina illustratio et motio: 1. mentem roborat ad divinam revelationem attentius considerandam; 2. pium excitat in voluntate affectum erga revelatam Religionem: quo vix concepto, voluntas imperat menti, ut veraci testimonio Dei revelantis innixa, licet revelatis rebus non intrinsece perceptis, firmiter tamen iis assentiat. Ideo motiva credibilitatis hoc tantum præstant, ut assensus, quem nostræ Religionis præbemus, sit utique prudens, sed non supernaturalis, atque uti par est omnino firmus ac meritorius. Quare motiva credibilitatis licet extrinsecam pariant objectorum fidei evidentiam, nunquam tamen constituere possunt motivum formale actus fidei³.

Hinc ab Innocentio XI jure merito damnata est hæc sub n. 25 propositio: *Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo ad justificationem sufficit.*

¹ V. Segneri, *L'Incredulo senza scusa*. — Valsecchi, *I fondamenti della Religione*. Contra modernos, qui Ecclesiam privilegiis expoliantes debellare putant, ad rem *Saggio intorno al Socialismo*: « Des hommes d'un jour s'imaginent de vaincre l'Église et le clergé (qui, par son union avec elle, parlant et agissant en son nom, n'est autre chose qu'elle-même, c'est-à-dire sa partie pensante et dirigeante), lorsqu'ils lui ont ravi un droit, enlevé une liberté, soustrait quelque domaine dans un des espaces étroits du monde qu'on appelle États, dans un de ces moments qu'on appelle âges ou générations pour un peuple. O les malheureux! ce sont des vermisseaux qui s'agitent un moment dans un petit coin de la terre, tandis que l'Église est universelle pour le temps, le lieu, la perpétuité, la vérité. »

² Act. xvi. — Si semper, hodie maxime precibus instandum, ut fidem servemus, imo fides nostra supererescat, in tanta iniquorum contra eam pugnantium multitudine.

³ V. Perrone, *De locis Theolog.*, p. III, sect. 1, c. II. — D. Thomas, 2, 2, q. 1, a. 4.

Art. II. — De fidei necessitate.

250. Duplex hoc loco distinguitur necessitas (quæ distinctio in re theologica est maxime attendenda): alia *medii*, alia *præcepti*. Necessarium *necessitate medi* illud est, sine quo etiam inculpabiliter omissio, finis obtineri non potest; et ideo dicitur etiam *necessitas finis*. Necessarium *necessitate præcepti*, est illud, quo inculpabiliter omissio, finis adhuc obtineri potest, et dicitur etiam *necessitas moralis*. Unde quidquid est necessarium necessitate medi, est etiam necessarium necessitate præcepti, si in nostra sit potestate; nam eo ipso præcepto, quo tenemur nostram nobis salutem procurare, tenemur etiam nobis ipsis illa comparare media, quæ ad salutem sunt necessaria.

Hic non loquimur de fidei habitu; fidem enim habitualement ad salutem omnibus esse necessariam necessitate medi clarum est: nemo enim potest salvari sine gratia sanctificante; at gratia sanctificans est a fide habituali inseparabilis. Est igitur tota quæstio de fidei actu, et quidem respectu adultorum; nam infantes illius sunt incapaces, qui ideo salvantur per fidem habitualement, quæ per Baptismum iisdem confertur.

§ I. — De fidei necessitate ratione actus interioris.

251. Q. 1. *An sit de necessitate medi aliquid credi debere fide supernaturali?*

R. Certum est omnibus adultis ratione utentibus necessarium esse supernaturalem et interiorem fidei actum necessitate medi, adeo ut sine eo veram justificationem obtinere non possint. Est contra Wega et eos, qui putant hominem invincibili mysteriorum fidei ignorantia laborantem salvari posse sola naturali cognitione Dei. Probatur:

1. Ex Scripturis; Apostolus enim expresse docet: *Sine fide... impossibile est placere Deo; credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator*

sit¹; Apostolum autem loqui de fide supernaturali constat, quia loquitur de ea fide, quæ est *sperandarum rerum substantia et argumentum non apparentium*. Quæ porro fides certe supernaturalis est, cum res sperandæ humani ingenii captum superent, et res non apparentes humana ratione investigari nequeant.

2. Ex Patribus: *Fides* (ait D. Ambrosius) *est salutis nostræ pretium, sine quo non emitur Regnum cælorum*². *Fides est* (inquit Sanctus Fulgentius) *bonorum omnium fundamentum, humanæ salutis initium: sine hac nemo ad filiorum Dei numerum potest pervenire; quia sine ipsa nec in hoc sæculo quisquam justificationis gratiam, nec in futuro vitam consequitur æternam*³.

3. Ex Ecclesiæ decretis; Tridentinum aperte asserit *sine fide nulli unquam contigisse justificationem*; et addit: *Fides est humanæ salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire*⁴. Confirmatur ex propositione sub n. 25 ab Innocentio XI proscripta.

252. *Sed* (dices) *si ita est, ergo adultus licet in infantia jam baptizatus, si de rebus fidei nec audivit unquam, nec audire quidquam potuit æternis, inferorum suppliciis addiceretur ob omissionem actus, qui fuit ipsi impossibilis; atqui hoc repugnat divinæ bonitati*. Non desunt Scholastici, quibus persuasum est saltem eos adultos, qui per Baptismum in infantia susceptum justificati sunt, posse sine fidei actu salvari. Verum hoc probari non potest; ideo respondemus cum D. Thoma: cum amicis suis Deus in necessariis non desit, nisi prius ipsi defuerint, neque eos deserat nisi prius deseratur ab ipsis; curabit ergo gratuita sui bonitate suppeditare iisdem media necessaria, quibus pervenire possint ad fidem (sicuti fecit cum Cornelio,

¹ Hebr. xi.

² In Ps. xxxvii. — ³ In proleg. de fide.

⁴ Sess. vi, c. vii et viii. — V. Bourdaloue, *Dominicales, sermon sur la Foi*. Est autem rejicienda singularis opinio Andreae Vegæ aliorumque paucorum, qui docent recensita testimonia posse intelligi de fide etiam in voto, et non tantummodo in re; ideo adultum invincibiliter ignorantem mysteria fidei posse justificari. Nam fides est dispositio interna, omnis justificationis radix: nihil proinde supponit, in quo votum ejus includatur. Suarez censet absque errore in fide id negari non posse.

mittendo Angelum), ita ut nemo eorum pereat ob defectum fidei sibi-met impossibilis⁴.

253. *Fides* (addes) *necessaria ad justificationem, non est firmus assensus ad omnia revelata a Deo; sed tantum fiducia in divinis promissis, qua nempe quis sperat obtinere a Deo qui illam dare promisit, suam gratiam. Hinc Christus ad paralyticum: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua; ad hemorrhoidiam, Confide, filia, fides tua te salvam fecit*⁵, etc.

R. Negando; fides enim quam Christus ad remissionem peccatorum postulat, illa est quæ profluit ex firmo assensu iis omnibus quæ Deus revelavit: patet ex scopo quem ipse habuit divinam suam comprobandi missionem; ad hunc enim finem sua ordinavit miracula, ut nempe crederetur Filius Dei. Unde ab omnibus qui suam exigebant opem, fidem, imo et fiduciam in ipsis exigebat, ut patet ex objectis locis et aliis pluribus. Hinc apud Marcum: *Prædicate evangelium omni creaturæ; qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit*. Apud Joannem: *Hæc scripta sunt ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus*⁵. Merito ergo Tridentinum contra novatores definivit: *Si quis dixerit fidem justificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum; vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur, anathema sit*⁴.

254. Q. 2. *Quænam credenda sunt de necessitate medii*⁵?

R. Adulti de necessitate medii alia credere debent fide supernaturali *implicita*; alia fide supernaturali *explicita*. Fide supernaturali *implicita* (saltem latiori sensu) credere debent omnia a Deo revelata: nempe necessarium est, ut generatim credant vera esse omnia, quæ a Deo revelata sunt et per Ecclesiam proposita; ita enim quærit Dei revelantis auctoritas. Verum sola hæc *implicita* fides non sufficit: sive enim agatur de tempore ante sufficientem Evangelii promulgationem, sive de tempore post promulgationem illam, aliqua fides *explicita*

⁴ Act. x. — V. D. Thomas, *Quæst.* xiv de ver., a. 1. — Bible de Vence, vol. VI, *Dissert.* Sur le salut éternel des gentils. — *Tesori di confidenza in Dio*. — De Lugo, *De fide*.

² Matth. ix, 2 et 21.

³ Marc. xv; Joann. xx.

⁴ Sess. vi, can. xii. — V. Bellarminus, *De Justificat.*, l. I, c. ix. — Perrone, *De gratia*, pars II.

⁵ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 2; et *Homo Apost.*, tract. IV, n. 5. — Klee, *Histoire des dogmes*.

ac determinata nonnullorum articulorum semper fuit necessaria de necessitate medii ad æternam salutem.

Ac primo : hæc duo fuerunt omni tempore ab omnibus, et ideo etiam ante Evangelii promulgationem, de necessitate medii, determinate et explicite credenda fide supernaturali, nempe Deum existere, atque justos in vita futura esse remuneraturum. Patet ex Apostolo ¹ : *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Hinc propositio : *Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicite Remuneratoris*, ab Innocentio XI damnata est sub n. 22. Et sane, ut quis vitam æternam mereatur, modo supernaturali vivere debet; quod non potest, nisi Deum remuneratorem cognoscat. Communissime autem docent, fidem explicitam Dei bonos remunerantis, importare etiam fidem explicitam Dei malos punientis. Non autem necessaria fuit ante Evangelium fides explicita in Trinitatem; sed satis erat fides implicita, et quidem latiori sensu. Si secus esset, Deus Trinitatis revelationem Judæorum vulgo non denegasset : quod tamen merito fecit, ne scilicet ipsi in cultum idolorum jam promi Deorum pluralitatem suspicarentur ex tali notitia.

Utrum vero post Adæ peccatum ante promulgatum Evangelium fuerit necessitate medii necessaria etiam aliqua fides Incarnationis, seu in Christum, affirma : homo enim lapsus reparari non potest, nisi aliquo modo uniatur Redemptori et per Redemptorem Deo; quod fieri nequit nisi per aliquam fidem. Hinc in Scriptura : *Non est in alio aliquo salus, nec aliud nomen est sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri; non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi* ². Fides autem hæc ante sufficientem Evangelii promulgationem, non requirebatur explicite; sed sufficebat implicita, in sensu tamen stricto. Hinc Apostolus loquens de mysterio Incarnationis aiebat ³ : *Quod absconditum fuit a sæculis et generationibus, nunc autem manifestatum est Sanctis ejus.* Ita generatim cum S. Thoma ⁴.

¹ Hebr. xi.

² Act. iv; et Gal. xi. — ³ Coloss. i.

⁴ 2, 2, q. 2, a. 7.

Secundo : hodie, facta Evangelii promulgatione, non sufficit fide explicita credere Deum existere et in altera vita remuneratorem esse, sed insuper requiritur ut de necessitate medii, et quidem explicite ac determinate, credantur mysteria tum SS. Trinitatis, tum Incarnationis, sub qua comprehenditur Redemptio : etenim post Evangelium status gratiæ factus est perfectior, unde perfectior requiritur notitia Christi ac Trinitatis. Utrumque confirmatur : ac primo de Incarnatione legitur : *Hæc est autem vita æterna (nempe medium ad vitam æternam), ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum* ¹; atqui *solus verus Deus* est credendus explicite; ergo et missio Jesu Christi. Et D. Augustinus habet : *A damnatione se non liberabunt qui dicere poterunt, se non audivisse Evangelium Christi.* Neque sufficit cognitio Incarnationis Jesu Christi solitarie accepta; sed insuper conjungi debet cum ejus morte; nam ipse Christus instituit comparisonem inter seipsum exaltatum in cruce et serpentem exaltatum in deserto, ut sicuti nullus salvus erat a morsibus serpentum, nisi qui aspexisset serpentem in deserto elevatum, ita in nova lege nemo consequitur salutem, nisi qui Christum in cruce exaltatum aspicit.

Hoc autem esse non potest sine explicite Trinitatis notitia; nam, ut ait S. Thomas : *In mysterio Incarnationis hoc continetur, quod Filius Dei carnem assumpserit, quod per gratiam Spiritus sancti mundum renovaverit; et iterum quod de Spiritu sancto conceptus fuerit* ². Hinc in Symbolo Athanasii : *Fides catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate et Trinitatem in unitate veneremur... Sed necessarium est ad æternam salutem, ut Incarnationem quoque D. N. J. C. fideliter credat... Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* Id docent communius, et videtur probabilius (F).

Alii tamen, satis etiam probabiliter cum Gotti, Sylvio, Soto, etc., docent omnes necessitate præcepti teneri quidem hæc mysteria tum Trinitatis tum Incarnationis explicite credere; necessitate autem medii sufficere si credant implicate,

¹ Joann. xvii. — ² 2, 2, q. 2, a. 7.

etiam posita Evangelii promulgatione. Repugnat enim divinæ bonitati ac providentiæ, quod damnet adultos ea invincibiliter ignorantes, qui juxta lumen naturæ honeste vivunt; nam *in omni gente quæ timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi*¹. — Ceterum quidquid sit, certum est absolutionis esse incapacem, qui illa mysteria ignorat. Hinc damnata est ab Innocentio IX hæc sub n. 64 propositio: *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium SS. Trinitatis et Incarnationis*².

255. *Quid (quæres) si a pœnitente in bona fide cum tali ignorantia jam peracta sit Confessio?* Alii dicunt illam Confessionem non esse repetendam; nam satis probabile est eam fuisse validam. Unde qui sic recepit Sacramentum, post factum non tenetur repetere, quia quod bona fide actum est, post factum supponitur recte factum, quoadusque contrarium non sit certum. Propositio autem damnata loquitur non de collato, sed de Sacramento conferendo, et de eo qui laborat ignorantia etiam culpabili. Alii volunt Confessionem esse repetendam; nam obligatio certa Confessionis non adimpletur, nisi per certam satisfactionem, ideo per confessionem certo validam.

Verum nos dicimus: generatim quidem verum est non esse repetendum opus, cui bona fide, et ex sufficienti ratione satisfactum est; quia revera supponitur recte factum, nec præsumitur velle legislator iterum obligare cum tanto incommodo. Hic tamen alia occurrit ratio: non enim sufficienter satisfactum esse videtur ab ignorante ea mysteria saltem si ignorabantur quoad substantiale illorum³. Et merito: vel quia agitur de valore Sacramenti; vel quia agitur de mysteriis longe maximis. Sed potior ratio est, quia absurdum videtur, quod pœnitens Pœnitentiam recipiendo ubi Salvatoris merita communicantur, non debeat illis expliciter credere, et suam fidem exercere.

256. Q. 3. *Quænam sunt dicenda de necessitate præcepti?*

R. Quilibet fidelis, ut vitam instituat christianam, cum ad usum rationis pervenerit, præter ea quæ scire debet neces-

¹ Act. x. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 5.

² V. Benedictus XIV, *Brevi Etsi minime*, anno 1742. — Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 2.

³ *Substantiale* mysterii esset juxta aliquos, si quis, v. g., ignorat Deum factum fuisse hominem; *accidentale* vero mysterii, si illud sciret quidem sed nesciret, quod qui homo factus fuit, secunda Trinitatis persona est. — V. Liguori, *Homo Apost.*, tract. IV, n. 3.

sitate mediæ, tenetur necessitate præcepti et sub mortali credere explicite ac scire crasso saltem modo et quoad substantiam, nisi impotentia aut invincibilis ignorantia excuset: 1. Symbolum Apostolorum: quod exigit vel ipsa professio christiana, quæ in eo compendiose continetur: idque confirmat praxis fidelium et Catechismus Romanus; 2. Orationem Dominicam; hæc enim a Christo præcepta est, continetque omnia a Deo petenda. Addunt Salutationem Angelicam ex usu fidelium, sed sub levi ex communi sententia; 3. præcepta Decalogi et Ecclesiæ: ut enim singula observentur, singula cognoscenda sunt; 4. Sacramenta maxime necessaria, ut sunt Baptisma, Eucharistia et Pœnitentia; reliqua vero cum suscipere velit, ut ea rite suscipiat.

Diximus 1. *crasso saltem modo et quoad substantiam*. Ita S. Carolus¹; non enim omnes tenentur sub mortali prædicta scire memoriter, aut eo ordine et verbis, quibus proponuntur in Catechismo. Sed quoad Symbolum, præcepta Decalogi et Ecclesiæ ac Sacramenta sufficit, si quis rogatus de singulis recte respondeat. Quoad Orationem Dominicam sufficit, si sciat omnia bona petenda esse a Deo; aiunt enim ex consuetudine, non esse nisi veniale ea memoriter non habere, modo qui interrogatur, sciat in genere respondere; — 2. *nisi impotentia aut invincibilis ignorantia excuset*: sic excusantur quibus aut defuit doctor, aut nunquam venit in mentem obligatio similia addiscendi, aut qui nimis sint rudes, ut nullimode possint eadem comprehendere aut memoria retinere: nam impossibile in re præcepta nulla obligatio; — 3. *cum ad usum rationis pervenerit*; nam tunc incipit obligatio ea addiscendi, cum tunc incipiat obligatio se per ea ad finem ultimum dirigendi².

257. An Confessarius (quæres) teneatur pœnitentem inter-

¹ *Instr. ad Confess.* — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 3.

² Addenda Officia proprii status, quæ quisque scire debet. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, nn. 170 et seqq. Notamus cum D. Thoma (2, 2, q. 2 et 6): Ecclesiastici tenentur ad magis explicitam notitiam rerum quæ ad fidem pertinent, quam laici. Sicut enim superiores Angeli, quia inferiores illuminant habent plenioram notitiam de rebus divinis; ita superiores homines, qui alios debent erudire, tenentur habere plenioram notitiam de credendis. Hoc tamen non de necessitate fidei, sed officii ac status.

rogare de scientia fidei? Ne se gravi peccato commaculet Confessarius Sacramentum exponendo periculo nullitatis, tenetur utique sub gravi pœnitentem interrogare de scientia fidei, si habeat rationale motivum dubitandi, quod sit ignarus: quod quidem colliget ex modo confitendi ipsius pœnitentis, ex conditione, ex statu, v. g., si sit rudis. Quamquam non raro inveniuntur homines in humanis litteris sat expoliti, qui circa Religionem crassa laborant ignorantia; cavendum porro, ne propter damnabilem reverentiam in ea relinquantur¹. — Qua quidem in re videat Confessarius, an pœnitentis ignorantia respiciat quæ credenda sunt et scienda vel necessitate medii, vel necessitate præcepti.

Si 1, pœnitens instrui debet ante absolutionem, uti patet ex damnata illa propositione: *Absolutionis capax est homo, quamvis laboret ignorantia mysteriorum fidei*, etc. Si 2, debet Confessarius interrogare de negligentia in iis addiscendis, quia per eam plurimi peccare solent: si doleant cum proposito discendi, neque alias moniti neglexerint, poterit illico eos absolvere: tunc enim recte præsumitur ipsos velle *operam impense dare, qua divinæ gratiæ præsidio ea discant*, ut ait Benedictus XIV Constitutione *Etsi minime*².

Quid (dices) si pœnitens sit in mortis articulo? Si ignorantia in rebus fidei respicit quæ scitu necessaria sunt necessitate medii, debet Confessarius talem pœnitentem docere primo quæ respiciunt vitam futuram; deinceps mysterium SS. Trinitatis et Incarnationis et Passionis D. N. J. C.; ac sic curare, ut Dei opitulante gratia, in eo excitetur dolor peccatorum cum proposito non peccandi de cetero; cum aliter non sit capax absolutionis. — Si vero ignorantia ista respicit quæ scitu necessaria sunt necessitate præcepti, non debet impendere tempus in eo instruendo; sed potius ad dolorem excitet,

¹ V. Gousset, *Justification de la Théologie morale de saint Alphonse*, c. ult.

² Celebris ille et doctus Missionarius P. Leonardus industriam edocet modum, quo agendum est cum pœnitentibus civilis conditionis, qui res fidei ignorant, sed contumeliæ habent, se de iis interrogari directe; ait enim decere Confessarium, ut invitet et una simul cum pœnitente christianos actus eliciat. — V. Liguori, *Praxis Conf.*, n. 22.

et adjuvet in eliciendis actibus fidei, spei et charitatis. Nam adhuc valet absolutio, si ipsum præteritæ negligentiae pœniteat, et promittat discere, si convaluerit.

258. Q. 4. *Quandonam obligat internum fidei præceptum?*

R. Internum fidei præceptum quatenus negativum obligat ad nunquam dissentendum vel dubitandum de revelatis a Deo; secus injuria ipsi irrogaretur gravissima, quasi falli aut fallere possit. — Quatenus positivum obligat aliquando per se, aliquando per accidens:

Obligat *per se*: 1. pueros inter fideles educatos, quando rationis usum perfecte consecuti mysteria fidei audiunt, et mente apprehendunt sibi ad salutem necessarium esse illa credere; nam adulti ubi primum possunt, tenentur debitum mentis obsequium præstare Deo: ad quod fides requiritur. Unde peccant mortaliter id omittendo, nisi excusentur ob inadvertentiam, aut invincibilem ignorantiam, uti de eorum compluribus solet evenire¹; 2. adultos infideles, quando dictare incipit res fidei nostræ sufficienter iisdem esse propositas, et sectam suam esse falsam. Hinc ab Innocentio XI damnata est hæc sub n. 4 propositio: *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minus probabili*; 3. obligat non semel in vita, quia *justus ex fide vivit*²; 4. in morte: tunc maxime urget obligatio in finem ultimum nos dirigendi per fidem, ut ultimo vincere possimus: nam *hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra*³. Hinc current animarum pastores illam in moribundis excitare simul cum spe et charitate.

Obligat *per accidens*: 1. quando urget tentatio contra fidem, quæ aliter superari non possit (attamen scrupulosi facilius superant tentationem convertendo mentem ad alia objecta); 2. quando ea urget etiam contra alias virtutes, et superari non potest, nisi per actum fidei; nam quilibet tenetur assumere medium necessarium ad vitandum peccatum; 3. quando facienda est professio fidei exterior, vel ex præcepto eliciendus est actus alterius virtutis, v. g., spei, charitatis et pœnitentiæ, quæ fidem supponat.

¹ V. Bossuet, *Réflexions sur un écrit de M. Claude*. — ² Gal. iii.

³ I Joann. v.

Quæres : Quoties tenemur in vita elicere actum fidei? Præmittimus propositiones ab Alexandro VII et Innocentio XI proscriptas: 1^a Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei et charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium; 2^a fides non censetur cadere sub præceptum speciale et secundum se; 3^a satis est actum fidei semel in vita elicere; 4^a sufficit ista mysteria (Trinitatis et Incarnationis) semel credidisse¹. Hoc posito :

R. Non satis convenit inter Theologos quoties in vita tenemur ex vi præcepti actum fidei elicere. Aliqui docent ad id nos teneri singulis diebus festis. Alii quoties mysteria in Ecclesia celebrantur. Alii quoties id sufficit ad profitenda mysteria nostræ Religionis. Sat probabiliter Concina, Franzoja, Salmanticenses et Sanchez cum communi tradunt, nos teneri saltem semel in anno. — Quidquid sit, ad tollendas anxietates advertimus huic præcepto fieri satis etiam per exercitium aliarum virtutum, v. g., audiendo Missam, adorando Crucifixum, orando, etc.; quamvis enim hæc non fiant directe ex motivo fidei; ex illo tamen motivo radicaliter oriuntur, et fidem ipsam specialius continent.

Quare qui semel amplexus est fidem et christiane vixerit, Paschali saltem præcepto satisfaciendo, non debet dubitare, quin ipse satisfecerit præcepto fidei et etiam spei, ex sapientissimo Lugo. Ceterum Parochi et Sacerdotes qui in Ecclesiis ruralibus in festis Missam celebrant, meminerint eorum, quæ Benedictus XIV Constitutione *Etsi minime* 1742, sancivit : vult nempe ut post Missam die festo celebratam statim antearam provoluti, clara et intelligibili voce, dictos virtutum actus (fidei, spei et charitatis) eliciant, et præire satagant populo verba ab ipsis prolata devote reddituro; hoc enim pacto fideles sensim illos memoriæ mandabunt, et assuescent nedum festis, sed aliis etiam diebus in pia exercitatione versari (G).

¹ Alexander VII sub. n. 1; Innocentius XI sub nn. 16, 17 et 65.

§ II. — De fidei necessitate ratione actus exterioris, de symbolis fidei et catechismis.

259. Q. 1. An extet præceptum fidem exterius profitendi?

R. Affirmative : Duplex officium, inquit Augustinus, a nobis exigit fides, cordis et linguæ¹. Hoc est fidem, quam intus in corde tenemus, exterius etiam profiteri lingua debemus juxta illud Apostoli : *Corde... creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem*²; etenim honor Deo debitus exigit, ut ei adhæreamus spiritu et veritate. — Hoc præceptum quatenus affirmativum præcipit confessionem externam pro certo tempore : quatenus vero negativum prohibet omni tempore negationem fidei, etiam mere externam.

Obligatio autem fidem exterius profitendi aliquando viget jure naturali Divino; aliquando jure Ecclesiastico, et quidem vel generali pro toto orbe catholico, vel particulari pro qualibet particulari Diœcesi.

1. Jure naturali Divino viget obligatio fidem exterius profitendi, prout omnes Theologi docent cum D. Thoma, quando scilicet per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor Deo debitus, et etiam utilitas proximis impendenda³. Ratio est, quia actus virtutis jure naturali divino tunc est præceptus, quando necessarius est ad præceptum ipsum servandum : atqui ita currit in duplici casu proposito. De primo dicitur : *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet*; de secundo legitur : *Debemus pro fratribus animus ponere*⁴. — Dixit autem Angelicus utilitas proximis (non proximo) impendenda, ut intelligamus nos non teneri pro uno aut altero in fide confirmando vitam nostram periculo exponere; nam charitas nos non urget ad impediendum

¹ De fide et symb., c. 1.

² Rom. x. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 5.

³ 2, 2, q. 3, a. 2. — V. Alasia, *De fide*, dissert. 1, c. II, art. 2. — Ferraris, v^o *Fidei professio*.

⁴ Luc. ix; et Joann. III. — Hinc Catholicus videns Eucharistiam, vel sacras imagines contemni obsistere debet, si valeat hoc impedire : est de honore Dei. Qui vero aliquid agit unde alii coniciant ipsum negasse fidem, tenetur a facto desistere : est de charitate proximi.

alterius peccatum, vitam nostram profundere; sed tenemur tantum quando periculum est, ne ipsa multitudo a fide desiciat, et ipsi nos certo valeamus impedire.

2. *Jure Ecclesiastico* generali præter baptizandos (qui scilicet tenentur vel per se, si adulti; vel per paternos, si infantes), fidem exterius profiteri una cum juramento obedientiæ erga Ecclesiam romanam tenentur (et quidem per seipos, non autem per procuratorem¹): 1. provisi de beneficio Curato, intra duos menses a die possessionis coram Episcopo, vel ejus Vicario generali aut Officiali; — 2. provisi de Canonatu vel Dignitate in Cathedrali (et hanc professionem emittere debent etiam in Capitulo): addita semper pœna, quod alioquin non faciant fructus suos²; — 3. Patriarchæ, Primates, Archiepiscopi et Episcopi ante litteras propriæ provisionis expeditas. Quæ insuper ab ipsis emittenda est in prima Provinciali Synodo una cum juramento Tridentinum observandi³; — 4. Pius IV Constit. *Injunctum et In sacrosancta* hanc obligationem extendit ad Superiores Religionum etiam militarium. Itemque ad omnes promovendos in Doctores, Magistros, Regentes, Professores cujusvis scientiæ liberalis, addita excommunicatione latæ sententiæ et privatione omnium dignitatum, Beneficiorum et officiorum in eos, qui promovent ad tales gradus sine dicta fidei professione, et in Episcopos interdicto ab ingressu Ecclesiæ⁴; — 5. omnes, qui in Synodum Diœcesanam convenire debent⁵; — 6. tandem hæretici ad Ecclesiam redeuntes, qui tenentur et hæresim abjurare et expressam fidei professionem emitte, prout passim fit, et ratio suadet atque jus firmat.

3. *Jure Ecclesiastico particulari* seu Diœcesano generatim tenentur: 1. provisi etiam de Beneficio simplici, vel Canonatu, vel Dignitate etiam in Collegiata; 2. novi Confessarii et Concionatores⁶.

¹ Benedictus XIV, *Notificatione* lx. Constat ex declaratione S. C. C.

² Tridentinum, sess. xxiv, c. xii, *De R.* — ³ Sess. xxv, c. ii, *De R.*

⁴ Verum hoc aliquibus in locis, notant, non observatur.

⁵ Tridentinum. — In Synodo Diœcesana quamvis nulla sit obligatio ut juramentum præstet Episcopus; id tamen in usu est in Diœcesi Novariensi. pag. 20.

⁶ Ita Synodus Novariensis, pag. 21.

260. Q. 2. *Quid prohibet præceptum fidei, quatenus negativum?*

R. Tria maxime prohibet præceptum fidei negativum: fidem negare, falsam Religionem profiteri, et falsam Religionem simulare.

1. *Fidem negare.* Est contra Basilidianos, Priscillianistas et Dulcinum, qui dixerunt sæculo II, IV et XIV fidem sine culpa negari posse coram hominibus. Quod adversatur Christi verbis: *Omnis... qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est; qui autem negaverit me coram hominibus, negabo ego eum coram Patre meo.* Quare Apostolus: *Si negaverimus, et ille negabit nos*¹. Et Augustinus: *Quanta est vita confiteri Christum, tanta mors est negare Christum.* Accedit ratio: vel enim exterior fidei negatio correspondet internæ; vel non. Si correspondet, est infidelitas, quæ suapte natura mala est: si non correspondet, est mendacium in re gravissima et sacra, prout est Religionis negotium.

2. *Falsam Religionem profiteri.* Hoc enim est manifeste veræ fidei valedicere; cum nulla possit esse conventio inter lucem ac tenebras. Hinc graviter peccat contra fidem, qui a quovis interrogatus de sua Religione responderet, se esse turcam vel judæum, aut gentilem; quia hoc ipso negaret se esse Christianum. Neque excusat timor mortis; cum illud non liceat, quod intrinsece malum est.

3. *Falsam Religionem simulare:* cum minime intersit, utrum quis verbo potius an facto mentiatur, iccirco eodem præcepto quo prohibemur fidem exterius negare, prohibemur etiam falsam Religionem quæcumque simulare verbis, factis, signis, aut alia qualibet ratione, dicente Christo: *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua*². Ideo omnis simulatio in rebus Religionis sive ad fidem sive ad mores spectent, semper est detestanda; qui enim ea utitur, facto ostendit se esse falsæ Religionis sectatorem. Hinc merito damnati fuerunt libel-

¹ Matth. x; et II Tim. ii. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 12.

² Luc. ix. — Liguori, *Op. Mor.*, l. II, nn. 10 et seqq.

lati, qui nempe obtinebant libellos securitatis, ex quibus eos idolis sacrificasse constabat, quod tamen verum non erat¹. Hinc Benedictus XIV Constitutione *Ex quo singulari* anno 1742 declaravit non licere Sinensibus christianis externa adorationis signa exhibere idolo, quamvis intentio dirigeretur ad crucem sub veste latentem.

Diximus *omnis simulatio*; est enim commune, fas esse aliquando tegere veritatem verbis, aliisve signis ambiguis ac indifferentibus ob justam causam, etsi nulla adsit necessitas confitendi; cum nulla tunc interveniat deceptio, sed sola adsit deceptionis permissio.

261. *An (quæres) liceat fidem occultare?* Non licet fidem occultare, quoties urget præceptum illam exterius confitendi; tunc occultare fidem idem esset ac illam negare. Si vero hoc præceptum non urgeat, fidem occultare aliquando erit non tantum permissum, sed conveniens ac necessarium, ne scilicet vel fidem vel nos ipsos gravi periculo exponamus aliter agendo: sic Sacerdos ex rationabili causa iter agens inter hæreticos vel infideles ad occultandum suum statum et fidem uti potest vestibus sæcularibus. Ceterum curandum ne occultando fidem videamur ipsam aperte negare, ut esset si iis utamur signis quæ ex usu, hominum institutione, aut ex sui natura fidei negationem indicent (H).

262. Q. 3. *An liceat tempore persecutionis fugam arripere?*

R. Licet tempore persecutionis fugam arripere, nisi aliud honor Dei populique necessitas ob peculiare circumstantias expostulet; est contra Tertullianum et Montanistas id absolute negantes. Clare id tradidit Christus inquit: *Cum persequuntur vos in civitate ista, fugite in aliam*². Et sane qui fugit, ideo fugit, ne fidei negandæ periculo se exponat; hinc D. Bernardus³: *Fugere persecutionem non est culpa fugientis, sed persequentis*. Confirmatur exemplo Sanctorum, præsertim Athanasii, Cypriani, etc., et ipsiusmet Christi, qui

¹ V. *Storia della Chiesa dalla sua fondazione fino al pontificato di Gregorio XVI*, Torino, Marietti, pag. 81. — Salzano, *Storia Ecclesiastica*, l. V. — Rohrbacher, *Hist. de l'Église*.

² Matth. x. — ³ Ep. i.

abscondit se a Judæis eum lapidare volentibus¹. Imo aliquando fugiendi obligatio est, si nempe bono publico expediat: quod Augustinus probat exemplo Pauli, qui ob Ecclesiæ utilitatem *se fuga eripuit a præposito Damasci*².

Verum hoc ordinarie non convenit Episcopis et Rectoribus: imo grave esset piaculum, cum magnis Ecclesia tempestatibus agitur, eos se timidos exhibere et pusillanimes. Quid de navis gubernatore, qui illam deserit fluctibus jactam? en casus illius pastoris, qui persecutionis tempore suam Ecclesiam deserit, ut aiebat Nicolaus V a quodam Episcopo consultus. Hac in re en regula generalis, quæ eruitur ex D. Thoma: in qualibet obligatione præcipue attendi debet obligationis finis; obligant autem se Episcopi ad exequendum pastorale officium propter subditorum salutem, et ideo ubi subditorum salus exigit personæ pastoris præsentiam, non debet pastor personaliter suum gregem deserere, neque propter aliquod commodum temporale, neque etiam propter aliquod personale periculum imminens; cum bonus pastor animam suam ponere teneatur pro ovibus suis. Si vero subditorum saluti possit sufficienter in absentia pastoris per alium provideri, tunc licet pastori vel propter aliquod commodum Ecclesiæ, vel propter suæ tantummodo personæ periculum corporaliter gregem deserere³ (I).

263. *An liceat Pontifici Maximo tempore persecutionis fugam arripere, etiam relicta Roma?* Quod neque majoribus nostris, neque clarioribus nostrorum temporum Theologis et Canonistis hactenus in mentem venit, neotericus quidam italus presbyter (Ernestus Filalete vocari voluit) ætate recentiori impudentissime ausus est negare, Romano Pontifici tempore persecutionis, etiam Roma ipsa sive nondum, sive jam capta ab inimicis, fugam arripere et alio se transferre fas esse⁴. Quid consilii secum animo gereret, quo intenderet auctor cum in tantam devenit absurditatem, nos præterit: ipse viderit. Quatuor hæc

¹ Joan. viii.

² Tract. XLVI in Joann. — It. ejus *Epist. ad Honor. cxxx*, ubi fuse.

³ Lect. iii in x Joann. — V. Muzzarelli, *Dell' obbligo dei pastori in tempo di persecuzione*. Torino, 1862; it. *Il buon uso della logica*, opusc. xxxvii. — *De obligationibus*, t. I, n. 492.

⁴ Ernesto Filalete. Sull' obbligo del vescovo romano e pontefice Massimo di risiedere in Roma, ecc. Firenze, Lemonnier 1861.